חוץ מִמַּשְׁבּוּעָה כיון ששבועה חמורה יותר, ולכן התירו רק נדר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַף בְּשְׁבוּעָה – אף להישבע מותר כדי להציל את ממונו.

עוד נחלקו בדין זה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, לֹא יְפַתֵּח לוֹ בְּנֶדֶר –אסור להציע לאנס שידור לו כדי להוכיח דבריו, אלא רק אם ביקשו האנס, התירו לו לנדור. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַף אם לא ביקשו האנס, יְפַתֵּח – מותר להציע לוֹ – מעצמו לנדור. מחלוקת שלישית נחלקו בדין זה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, התירו לו לנדור רק בְּמָה שֶׁהוּא מַדִּירוֹ – שביקשו האנס, ואסור לו להוסיף. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מותר לנדור אַף בְּמָה שֶׁאֵינוֹ מַדִּירוֹ, ויכול להוסיף בנדרו כרצונו.

ומביאה המשנה דוגמא לדבר:

כֵּיצַד, אָמַר לוֹ האנס לנודר, אֱמוֹר – נדור, קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי – אשתי תהא אסורה בהנאתי, וְאָמַר – והוא הוסיף ואמר קוֹנָם אִשְׁתִּי וּבָנַי נֶהֱנִין לִי – אסורים בהנאתי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אִשְׁתּוֹ מוּתֶּרֶת כיון שהדיר אותה באונס, וּבָנָיו אֲסוּרִין, שהרי לא ביקשו האנס שיאסור גם את בניו בהנאתו, והוסיף כן מדעתו, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵלּוּ וְאֵלּוּ מוּתָּרִין – גם בניו מותרים, הואיל ונדר כן כדי להציל את ממונו.

גמרא

הגמרא מקשה על הדין המבואר במשנה שמותר לנדור למוכס כדי להיפטר מלשלם לו:

מקשה הגמרא, איך מותר לנדור כדי להיפטר מלשלם למוכס, וְהָאָמַר והלא אמר שְׁמוּאֵל, דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא – חוקים ומשפטים שנחקקו על ידי המלכות הם דין, וחייבים לקיימם. ואם כן, איך מתירים לו לנדור ולהיפטר מהמס כאשר מהדין חייב לשלמו.

מתרצת הגמרא, אָמַר רַב חִינָּנָא אָמַר רַב כַּהֲנָא אָמַר שְׁמוּאֵל, משנתינו מדברת בְּמוֹכֵס שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה ונוטל כמה שלבו חפץ, ואף יותר מרצון המלך, ומכיון שהמוכס גזלן מותר לנדור כדי להציל ממונו.

תירוץ נוסף: דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי אָמַר, מדובר במשנה בְּמוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו – והמלך לא מינהו, והוא גובה מיסים שלא כדין.

שנינו במשנה, שמותר לנדור שֶׁהֵן שֶׁל בֵּית הַמֶּלֶךְ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן שֶׁל בֵּית הַמֶּלֶךְ:

שואלת הגמרא, הֵיכִי נָדַר – באיזה לשון מדובר שנדר, שהרי אין לומר שנדר ואמר רק 'שהם של בית המלך', שהרי בלשון זה אינו אוסר כלום על אף אחד. משיבה הגמרא, אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב, המשנה מדברת בְּאוֹמֵר יֵאָסְרוּ פֵּירוֹת הָעוֹלָם עָלַי בנדר, אִם אֵינָן שֶׁל בֵּית הַמֶּלֶךְ, ובכך הוא מוכיח שהם של בית המלך.

מקשה הגמרא, בֵּיוָן שמדובר דְּאָמַר יֵאָסְרוּ פירות העולם עלי אם אינם של בית המלך, אֵיתַסְרוּ עֲלֵיהּ כָּל פֵּירֵי עָלְמָא – הרי נאסרו עליו כל פירות העולם, ואיך מתירים לו לעבור על נדרו, הלא נדר גמור הוא. מתרצת הגמרא, מדובר בְּאוֹמֵר 'יאסרו פירות העולם עלי הַיּוֹם אם אינן של בית המלך', ואכן, הוא אסור לאכול פירות באותו יום.

מקשה הגמרא, אִי – אם מדובר שהגביל את נדרו דְּאָמַר הַיּוֹם, ועל ידי זה נאסר בפירות רק באותו היום, לֹא מְקַבֵּל מִינֵּיהּ מוֹכֵס – המוכס לא יאמין לו שהפירות של בית המלך, כיון שדבר קל הוא להישמר מלאכול כל פירות העולם ליום אחד.

מתרצת הגמרא, הטעם שאינו נאסר לעולם, הוא מכיון שמדובר בְּאוֹמֵר בְּלִבּוֹ שנודר רק לאותו הַיּוֹם, וּמוֹצִיא בְּשָׂפָתָיו – אבל בשפתיו הוא מוציא את הנדר בְּפֶתַח, והמוכס מבין שהוא נודר לעולם, והוא מאמין לו.

ומבארת הגמרא, וְאַף עַל גַּב דְּסָבְרָא לָן, שְׁדָבָרִים שֶׁבַּלֵּב –שחשב בלבו ולא הוציא בשפתיו אֵינָן דְּבָרִים – אין מחשיבים אותם שיחולו כמו דיבור, וכאן הרי הוציא בשפתיו לשון שמשמע שאוסר עצמו לעולם, ומן הדין הולכים אחר דבריו שאמר בפה, ואם כן צריך להיות הדין שיאסר לעולם. אף על פי כן במקרה זה הדין שונה, כי לְגַבֵּי אוֹנָסִין שַׁאנִי – במקום שהאנס מכריחו לנדור, החשיבו את מה שבלבו שהוא מפרש בזה את דיבורו, ולכן חל הנדר רק לאותו היום.

שנינו במשנה שנחלקו התנאים בהיתר לנדור על פירותיו, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּכֹל כו' נודרין חוץ מבשבועה, ובית הלל אומרים אף בשבועה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים התירו לו לנדור רק בְּמָה שֶׁהוּא מַדִּירוֹ – שביקשו האנס, אבל אסור לו להוסיף בנדרו לנדור בדברים שלא ביקשו האנס, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים שמותר לנדור אַף בְּמָה שֶׁאֵינוֹ מַדִּירוֹ – ויכול להוסיף בנדרו כרצונו. ומביאה המשנה דוגמא לדבר, כֵּיצַד, אָמַר לוֹ האנס, נדור, קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי – אשתי תהא אסורה בהנאתי, וְאָמַר – והוא הוסיף ואמר, קוֹנָם אִשְׁתִּי וּבָנַי נֶהֱנִין לִי –אסורים בהנאתי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אִשְׁתּוֹ מוּתֶּרֶת כיון שהדיר אותה באונס, וּבָנָיו אֲסוּרִין, שהרי לא ביקשו האנס שיאסור גם את בניו בהנאתו, והוסיף כן מדעתו, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵלּוּ וְאֵלּוּ מוּתָּרִין – גם בניו מותרים, הואיל ונדר כן כדי להציל את ממונו:

אָמַר רַב הוּנָא, תָּנָא – למדנו בברייתא נוסח שונה במחלוקתם, והוא: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֹא יְפַתֵּח לוֹ בְּשְׁבוּעָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אַף יְפַתֵּח לוֹ בְּשְׁבוּעָה.

מקשה הגמרא, בברייתא יש שני חילוקים מגירסת המחלוקת כפי שהובאה במשנתינו, הראשון, שנתבאר שלְדעת בֵּית שַׁמַּאי, דווקא בְּשְׁבוּעָה הוּא דְּלָא יְפַתֵּח לוֹ – יציע למוכס מעצמו לנדור, הָא –אבל בְּנֶדֶר יְפַתֵּח לוֹ – מותר להציע למוכס לכתחילה לנדור, וְהָא תָּנֵן – והלא במשנה שנינו, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֹא יְפַתֵּח לוֹ בְּנֶדֶר, שאף בנדר אסור לו להציע לנדור.

וְתוּ – שינוי נוסף יש בברייתא, מֵיפָתַּח הוּא דְּלָא יְפַתֵּח לוֹ בְּשְׁבוּעָה – בית שמאי אסרו רק לפתוח ולהציע להשבע, הָא מֵידַּר נָדַר בְּשְׁבוּעָה – אבל אם ביקשו האנס, מותר אפילו להשבע לו, וְהָתָנֵן – והלא במשנה שנינו, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּכֹל נוֹדְרִין חוּץ מִמַּשְׁבּוּעָה, ואין היתר להישבע. ואם כן נמצא שיש שתי סתירות מהברייתא למשנה.

מתרצת הגמרא, לעולם אף דעת בית שמאי שאסור להישבע, וכן אסור לפתוח ולהציע שינדור, ואין סתירה בין המשנה והברייתא, בגלל שְׁתָנָא מַתְנִיתִין בְּנֶדֶר – המשנה באה ללמדנו דיני נדר, האם מותר לנדור והאם מותר לפתוח בנדר, כדי לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית שַׁמַּאי – להשמיענו את החידוש שבשיטת בית שמאי, שהם מחמירים וסוברים שאף שמותר לנדור, אסור לפתוח בנדר. וּתְנָא בָּרַייְתָא בְּשְׁבוּעָה – ואילו הברייתא באה ללמדנו דיני שבועה, כדי לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית הִלֵּל – להשמיענו חידושם של בית הלל, המקילים וסוברים שלא רק שמותר להישבע, אלא אפילו מותר לפתוח ולהציע להישבע. וממילא אין סתירה בין הברייתא למשנה, שבאמת בית שמאי סוברים כמו שלמדנו במשנה שאסור לפתוח בנדר, וכן אסור להישבע. ומה שמהברייתא משמע שאסרו רק לפתוח בשבועה, זה משום שהתנא של הברייתא רצה להשמיענו את החידוש בשיטת בית הלל, הסוברים שמותר אף לפתוח בשבועה, ולכן לא חשש התנא לפרש עד היכן החמירו בית שמאי לאסור, והביא רק שבית שמאי חולקים על בית הלל.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף:

רַב אַשִׁי אָמַר, הברייתא אינה מדברת כלל בדין הכתוב במשנה שנודרין להרגין וכו', אלא הָכִי קָתָנֵי – זוהי כוונת הברייתא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין שְׁאֵלָה בְּשְׁבוּעָה – שהחכם רשאי להתיר רק נדרים, אבל שבועות אינו רשאי להתיר, כיון ששבועה חמורה יותר מנדר. ומה שאמרה הברייתא 'לא יפתח לו בשבועה', כוונתה שלא יתיר לו החכם על ידי פתח בשבועה, כיון שרק בנדרים אפשר להתיר על ידי פתח, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יֵשׁ שְׁאֵלָה בְּשְׁבוּעָה – שבשם שהחכם מתיר נדרים כך הוא יכול להתיר שבועות, וזוהי כוונת הברייתא 'אף יפתח לו בשבועה'.

המשך בעמוד כד

משנה

משנתינו היא המשך לדינים שנזכרו לעיל. יש שביארו שהיא המשך לדין נדרי שגגות שנתבאר לעיל (כה:), ויש שביארו שאגב ששנינו לעיל (כז.) דין נדרי אונסין, שנה התנא כאן את דינה של המשנה שגם הוא דומה קצת לאונס. ויש שביארו שמשנה זו אינה ממש מדיני פרק זה, אלא משום שנתעסק בנדרים שאין פיו ולבו שוים בהם, בא התנא לדון גם בהקדש שאין פיו ולבו שוה בו.

המשנה מפרטת לשונות נוספים של נדר:
הרואה רוח סערה מנשבת, וכל האילנות עלולים להיעקר, ואמר 'חֲרֵי נְטִיעוֹת הָאֵלּוּ קָרְבָּן אִם אֵינָן נִקְצָצוֹת', וכוונתו שיביא מדמיהן קרבן, או שראה דליקה שנפלה בעירו, וחשש שתישרף טליתו, ואמר 'סַלִּית זוֹ קָרְבָּן אִם אֵינָהּ נִשְׂרֶפֶת', יֵשׁ לָהֶן –לנטיעות ולטלית פֵּרוּשׁ, דהיינו שהן קדושות ואפשר לפדותן. אבל אם אמר 'חֲרֵי נְטִיעוֹת הָאֵלּוּ קָרְבָּן עַד שֶׁיִּקָּצְצוּ', ומשמע מלשונו שיהיו קדושות לעולם, עד שיקצצו, וכן אם אמר 'סַלִּית זוֹ קָרְבָּן עַד שֶׁתִּשָּׂרֵף'

אֵין לָהֶם פְּדְיוֹן קודם הקציצה, אלא אפילו אם יפדם, הרי הן חוזרות להיות קדושות, משום שתלה את ההקדש בקציצה, שיהיו קדושות 'עד שיקצצו', והרי הוא כמי שאמר בפירוש שלא יועיל פדיון קודם הקציצה.

גמרא

הגמרא מקשה על לשון המשנה:

מדוע נקט התנא ברישא לשון 'יש להן פדיון', והטעם שאפשר לפדותן הוא משום שהקדושה חלה עליהן, וְלִיתְנֵי – היה לו לשנות 'קְדוּשׁוֹת', וממילא נדע שיש להן פדיון, כמו כל הקדש שאפשר לפדותו. שהרי עיקר חידוש המשנה הוא שאף על פי שתלה את הקדושה בתנאי של קציצה, חלה הקדושה. ואם כן היה צריך התנא להשמיענו את עיקר החידוש. וְכן בסיפא קשה, מדוע נקט התנא לשון 'אין להם פדיון', ולא את עיקר החידוש שהן 'אֵין קְדוּשׁוֹת'.

מתרצת הגמרא, אֲיִידֵי דְּכָעֵי לְמֵיתְנָא – כיון שרצה התנא לשנות בְּסֵיפָא בלשון 'אֵין לָהֶם פְּדְיוֹן', שהרי בסיפא אי אפשר לנקוט לשון 'אין קדושות', שהרי אדרבה, הן קדושות בלא אפשרות פדיון, תָּנָא נַמֵּי – שנה גם בְּרֵישָׁא בלשון 'יֵשׁ לָהֶם פְּדְיוֹן', ולא בלשון 'קדושות'.

מבררת הגמרא, הֵיכִי נָדַר – באיזו לשון הקדיש את הנטיעות, אם מדובר שאמר 'הרי נטיעות אלו קרבן אם אינן נקצצות', קשה, שהלא כל הנטיעות נקצצות לבסוף, ואם כן לא יחול ההקדש כלל, כיון שאנו יודעים שהתנאי שהתנה לא יתקיים, שהרי סופן של הנטיעות להיקצץ. ואם כן לא יתכן שתלה את ההקדש בתנאי שבודאי לא יתקיים.

מתרצת הגמרא, אָמַר אֲמֵימַר, יש להעמיד את המשנה בְּאוֹמֵר 'הרי נטיעות אלו קרבן אִם אֵינָן נִקְצָצוֹת הַיּוֹם', וכיון שהוא מגביל את התנאי בזמן, אפשר להמתין ולראות האם נתקיים תנאו או לא, וזהו תנאי שיכול להתקיים או להתבטל. וְעָבַר הַיּוֹם, וְלֹא נִקְצָצוּ הנטיעות, וכיון שלא נקצצו באותו יום שנדר בו, הרי נתקיים התנאי, וחל ההקדש.

מקשה הגמרא, אִם כֵּן, שמדובר באופן שהגביל את התנאי, וכבר הוברר שנתקיים תנאו [שהמתינו עד סוף היום, ולא נקצצו הנטיעות], לָמָּה לִי לְמֵימַר – מה חידשה המשנה, פְּשִׁיטָא שבאופן זה חל ההקדש, שהרי תלה את ההקדש בתנאי ונתקיים התנאי.

מתרצת הגמרא, לֹא צְרִיכָא – אין צורך ללמדנו שאם התנה ותלה את ההקדש בקציצת הנטיעות היום, נדרו חל. אלא המשנה מדברת במקרה כְּגוֹן דְּאֵיקְּצָא וְקָא נָפֵישָׁא – שנושבת רוח חזקה שעלולה לעקור את הנטיעות, ועמד והקדיש את הנטיעות 'אם אינן נקצצות היום' כלומר אם לא תעקרם הרוח היום. והחידוש במשנה הוא, שהיה מקום לומר שלא יחול ההקדש, כיון שאין לו גמירות דעת להקדישן באמת, אלא הוא מקדישן רק משום שהוא סבור שסופן להיעקר מחמת הרוח, ואילו היה יודע שלא יעקרו לא היה מקדישן, ואם כן לא יחול ההקדש, ומחדשת המשנה שההקדש חל אף באופן זה, כיון שהוא יודע שאולי לא יעקרו, ועל דעת כן הקדיש.

הגמרא מוכיחה שהמשנה מדברת באופן זה [שהוא מקדיש בשעה שיש רוח חזקה והנטיעות עומדות להיעקר]:

וְהָא קָתָנֵי לָהּ – והרי שנינו את דין הנטיעות במשנה נְּבֵי – בסמיכות לדין טַלִּית – שאם אמר 'טלית זו קרבן אם אינה נשרפת' הרי היא הקדש ויש לה פדיון, ובטלית ודאי שאי אפשר להסביר שכוונתו להקדישה אם לא תישרף ביום מן הימים, שאם כן יקשה, וְכִי טַלִּית לְשָׂרֵיפָה קַיְימָא – עומדת להישרף, הלא ודאי סתם טלית אינה עומדת להישרף כלל, ואיך יתכן שהתנה את ההקדש בדבר שכלל אינו שייך בטלית. אלא מבארת הגמרא, [אֵין] – על כרחך צריכים להעמיד את המשנה במקרה כְּגוֹן דְּאֵיקְּצָא דְּלֵיקָּה, ולכך שייך שהטלית תישרף, ותלה את הנדר בתנאי 'אם אינה נשרפת', ואם כן הָכָא נַמֵּי – בנטיעות, יש להעמיד במקרה דְּאֵיקְּצָא וְקָא נָפֵישָׁא – שנושבת רוח חזקה והנטיעות עומדות להיעקר, ולכן הקדישן אם לא תזיקן הרוח. וְהחידוש במשנה הוא, שָׁלָקְא דַּעְתָּךְ – היה מקום לומר דְּמַסֵּיק אַדַּעְתֵּיהּ דִּלְאו מִיתְנַצְּלָן –שהוא סבור שהנטיעות לא ינצלו כלל, וּמִשּׁוּם הָכֵי ולכן קָא נָדַר, ואם כן אין כוונתו להקדישן על הצד שהן לא יעקרו, והרי זה כנדרי שגגות שאין בהם גמירות דעת ואינם חלים, וְקָא מַשְׁמַע לָן במשנה שכוונתו להקדישן גם אם לא יעקרו, ואינו בטוח שיעקרו, ולפיכך אין לחשוש לנדרי שגגות והקדש חל. שנינו במשנה, אם אמר חֲרֵי נְטִיעוֹת הָאֵלּוּ קָרְבָּן כו' עד שיקצצו אין להם פדיון:

מקשה הגמרא, וּלְעוֹלָם – האם לעולם אין להן פדיון, הלא ודאי אפשר לפדותן כשם שאפשר לפדות כל דבר הקדוש בקדושת דמים, ואם כן מדוע אמרה המשנה 'אין להם פדיון' שמשמע שלעולם אי אפשר לפדותן.

מתרצת הגמרא, אָמַר בַּר פַּדָא, הטעם שנקטה המשנה לשון זו 'אין להם פדיון', הוא משום שאף אם פָּדָאן – את הנטיעות קודם שנקצצו, חוֹזְרוֹת וְקוֹדְשׁוֹת – חל עליהן שוב ההקדש, משום שכשאמר שיהיו קדושות עד שיקצצו, החיל בזה עליהן קדושה כל עוד שלא נקצצו, וקדושה זו חלה שוב ושוב כל עוד הן לא נקצצו, וכן אם חזר ופָדָאן בשנית, חוֹזְרוֹת וְקוֹדְשׁוֹת, אמנם כל זה הוא רק עַד שֶׁיְּקָצְצוּ [ולא 'לעולם' ממש, ומכל מקום נקטה המשנה לשון 'אין להם פדיון' משום שלעולם הן קדושות, אפילו אם יפדם, כל זמן שלא יקצצו]. אבל אחר שנְּקָצְצוּ, פּוֹדָן פַּעַם אַחַת וְדַיּוֹ – ולא חוזר ההקדש לחול עליהן, שהרי לא הקדישן אלא 'עד שיקצצו', אלא יש לפדותן והן יוצאות לחולין. אבל בלא פדיון אינן יוצאות לחולין, משום שאין קדושה פוקעת בלא מעשה פדיון. ואפילו אם התנה בזמן ההקדש שלא תחול הקדושה אלא עד זמן פלוני, והגיע הזמן, אין הקדושה פוקעת בלא פדיון.

וְעוֹלָא אָמַר, בֵּיוָן שֶׁנִּקְצְצוּ שׁוּב אֵין פּוֹדָן – אף אינו צריך לפדותן אחר הקציצה, אלא הקציצה עצמה מוציאה אותן לחולין. משום שלא חל עליהן הקדש אלא עד הקציצה, וכיון שנקצצו פוקע ההקדש מעצמו, בלא פדיון. ועולא סובר שקדושה פוקעת אף בלא מעשה פדיון. כלומר, אם התנה שהקדושה תפקע בזמן פלוני, אין הקדושה נמשכת אלא עד אותו הזמן, וכשהגיע אותו זמן פוקעת הקדושה מעצמה, ואין צריך לעשות מעשה פדיון.